

RZEMIĘSŁO (394) *sb n*

rzemięsło (197), **rzemiosło** (109), **rzemiesło** (88); *rzemięsło Miech* (2), *ComCrac*, *Diar*, *GroicPorz* (5), *RejZwierz* (4), *KochSat*, *KochZg*, *RejZwierz* (14), *CzechEp* (15), *KlonŻal* (2), *WujNT* (5), *SkarKaz* (2), *VotSzl* (4), *CzahTr*, *KlonFlis* (9), *KlonWor* (6); *rzemiosło FalZioł*, *LibMal* (7), *KromRozm I*, *BielKom*, *UstPraw* (2), *GrzegRóżn*, *KwiatKsiąż*, *SienLek*, *RejAp*, *BielSat* (7), *BielSpr* (5), *RejPosWstaw* (2), *Oczko*, *Calag*, *ReszPrz*, *BielRozm* (4), *Calep* (2), *GostGosp* (3), *GostGospSieb*, *GrabPospR*; *rzemiesło KromRozm II* (2), *RejFig*, *BibRadz* (4), *OrzRozm* (3), *Prot*, *HistRzym*, *GórnRozm* (9), *OrzJan*; *rzemięsło : rzemiosło : rzemiesło ListRzeż* (–:3:9), *BielŻyw* (1:1:2), *GliczKsiąż* (36:5), *RejWiz* (1:–:5), *BielKron* (6:11:3), *Mącz* (34:5:1), *SarnUzn* (1:1), *GórnDworz* (31:–:1), *RejPos* (4:–:2), *CzechRozm* (1:–:1), *PapPrPan* (–:3:2), *ModrzBaz* (–:15:4), *SkarŻyw* (2:10:18), *StryjKron* (1:1), *Phil* (3:–:1), *SarnStat* (1:6:14), *PowodPr* (–:1:1), *CiekPotr* (1:–:2), *SkarKazSej* (1:3).

Oba e oraz końcowe o jasne; –osł– (7) *Mącz* (5), *SarnStat* (2), *–ósł–* (1) *Oczko*; *w G pl wahania*.

sg N rzemięsło (65). *♦ G rzemięsła* (107). *♦ D rzemięsłu* (5), **[rzemiosłowi]**. *♦ A rzemięsło* (51). *♦ I rzemięsł(e)m* (28). *♦ L rzemięsle* (41). *♦ pl N rzemięsła* (23). *♦ G rzemiósł* (22), *rzemiesł* (3), *rzemięsł* (1), *rzemiąsł* (1) *MiechGlab*; *–esł GórnDworz*, *GórnRozm*; *–ósł : –esł : –ęsł GliczKsiąż* (5:–:1), *SarnStat* (4:1); *~ –ósł* (4), *–osł* (2), *–(o)sł* (16); *–osł Mącz*; *–ósł : –osł SarnStat* (4:1); *–esł* (1), *–(e)sł* (2). *♦ D rzemięsłóm* (4); *–óm* (2), *–(o)m* (2). *♦ A rzemięsła* (22). *♦ I rzemięsły* (8). *♦ L rzemięsłách* (6), *rzemięsłéch* (4); *–ách GliczKsiąż*, *OrzRozm*, *RejPosWstaw*; *–éch BielKron*, *BielSpr*, *SarnStat*; *–ách : –éch GórnDworz* (2:1); *~ –ách* (5), *–ach* (1) *GórnRozm*; *~ –éch* (1), *–(e)ch* (3). *♦ sg G a. pl A rzemięsła* (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (osiem z niżej notowanych przykładów) – XVIII w.

1. *Zajęcie wyuczone i wykonywane, będące zwykle źródłem utrzymania, zawód; artificium Miech, Mącz, Modrz, Calag, Calep, Vulg, JanStatn, Cn; ars PolAnt, Mącz, Modrz, Vulg; opificium PolAnt, Mącz, Cn; opificina Cn* (389) : *BielŻyw* 169; *GliczKsiąż* Hv, H3 [2 r.]; *RejWiz* 73; A także cokolwiek było trąfnego á subtelnego między rzemioſły á ſpráwámi/ ku ciáłu tylko należácemi od Kaimowych potomkow napirwey poſzło. *BielKron* 4v; Effectio artis, Rzemieſło/ Robotá. *Mącz* 115b; Ars quaestuaria, Rzemieſło nieyákíe dla zisku wynálezione. *Mącz* 336c, 7a, 17a, 157c, 222c, 265a [2 r.]; *GórnDworz* Ee8v; *SkarŻyw* 130, 592, 596; *Calep* 98b; *GostGosp* 3v; *PowodPr* 82; Nie dżiw tedy że ták Wiele fię ich do tego rzemieſlá [tj. zawodu ſędziego] vbiega *CiekPotr* 65, 64; Káżdę rzemieſło ma fwoie zwyczáie Y fwe przezwiſká *KlonFlis* F.

rzemięsło czyje [w tym: *pron poss* (8) – „swe” (7), *G sb i pron* (5)] (13): *RejWiz* 168v, 171v; Bo ten káždy napiękníey/ w fwym rzemieſle ſtoi/ Gdy to vmie rozeznáć/ co cnocie przyſtoi. *RejZwierz* 143v, 31v; *BibRadz Eccli* 38/38; Ars illi ſua census erat, Naukę fwoyę miał za czynſz álbo fwym ſie rzemieſłem żywił/ nie miał ynſzych dochodów. *Mącz* 47a, 245a, 471b; bo wdy Guzmanowi/ iż to ieſt iego rzemieſło/ thákowy ſpoſob trefnowánia przyſtoi *GórnDworz* O8v, D6v; [św. Samson] tákże teſz y chore/ áby ie wdom fwoy zbieráiąc opátrował/ y z onego rzemieslá fwego lekárſkiey náuki/ leczył. *ModrzBaz* 122v; *SkarŻyw* 593; *SkarKaz*)(2).

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy zajęcia (3): ars cauponaria, Handel á rzemieśło kárczmárskie. *Mącz* 42c, 43a; [Mówi Piotr Skarga:] po dwu y trzydziestu lat rzemieślá mego káznodzieyk⁸⁰/ zámykam wiek moy *SkarKaz*)(2).

Zwroty: »rzemiosłem [jakim] bawić się« = *in artibus versari, exercere artem, arte vivere* *Modrz* [szyk zmienny] (4): Bo íami Slácheckiego ítanu ludzie v nas máietności trwałe á dobrze vgruntowane máią/ á niebáwią fię íprofnemi rzemiosły *ModrzBaz* 40v; A ná kogoby fię dowiedziano/ że fię w tem obłudnie obchodzi/ ábo niepobożnym rzemiosłem fię bawi/ [...] áby słuźnymi kaźniami był karan *ModrzBaz* 83, 32v, 116.

»rzemiosła (na)uczyć się, nauka« [szyk zmienny] (2:1): Rzemieślá naucz fię słuźnego/ á iego naíladuy przy íwym radniey praczuy niż przy czudzym. *BielŻyw* 52; *Mącz* 471b; Káżdego rzemioslá vczyć fię potrzebá *SkarKazSej* 662b.

[»rzemiosło robić« = *artem exercere* *Cn*: záłożył [Kain] miáito ktore od íiná Enochá zezwał Enochíá/ [...] gdzie też támi iego íinowie potym rozmaíte rzemioslá robili *BielKron* 1551 B2.]

Wyrażenie: »rzemiesła mistrz« (1): [Jan Żłousty] Będąc w kráíomowítwie bárzo sławnym profellorem: w Athenách miał wielce sławie íwey zawísnego/ zacnego drugiego/ tegoż rzemieślá míftrzá Antheniufzá pogániná *SkarŻyw* 86.

Szeregi: »rzemiosło a ćwiczenie« (1): Íáínie to w káżdym rzemieśle á ćwiczeniu obaczyć możemy/ że nád dobre przykłády nic nie bywa skuteczniefz *RejPosWstaw* [41²].

»rzemiosła takéż gospodarstwa« (1): [Potomkowie Kaina] więcej íwiátu niż Bogu służyli/ [...] rozmaíte rzemioslá takéż goípodárftwá wynáyduiąc. *BielKron* 4v.

»rzemieśło, (a, a(l)bo, i) nauka« [szyk 3:2] (5): *BielŻyw* 92; *KromRozm II* n4; Ars, Nauká/ Rzemieśło. *Mącz* 16d, 16d; [Jowisz rozkazał] iżby Merkurius nie ták ludziom to [wstydz i sprawiedliwość] rozdawał/ íáko im rozdáne íą ine rzemieślá/ ábo náuki *GórnDworz* Ff.

»rzemiesła abo zabawy« (1): Drugie rzemieślá ábo zabawy íą *Liberales*, [...] Íáko íeíł żołnierítwo/ oráctwo/ ábo goípodárftwo *KlonFlis* A2v.

Przen: Umiejętność, działanie niezwiązane ze sposobem zarabiania na życie (45) : Tu też pilnie obaczay onego ítárego Węża z tyíácem rzemiosł/ íákowe záwády zbudował przeciwko Synowi Bożemu *GrzegRóżn* Ev; Tym mífternym rzemieśłem [tj. błáżeństwem] wízytcy wílkurać máią/ Ktorzy świat nie íáíkáwy przeciw íobie znáią. *Prot* C4; *RejPos* 64, 331; Natrudniefz rzemieśło náuczyć fię dobrze żyć. *RejZwierc* B2v; Pochlebíthwo dziwne rzemieśło. *RejZwierc* 50v *marg*, 78v, 158v, 211v, Bbbv; Podroíłá náuczáli [rodzice Eufrozynę]/ więcej duíznego rzemioslá/ nífzli íieleínych tych/ y widomych y íkáízitnych zabaw. *SkarŻyw* 13; *GostGosp* 40; *Phil* G4; *CiekPotr* 15; Wielkie to rzemieśło/ ludzie rzáđzić *SkarKazSej* 662b, 662b, 663a; Ná złóđzieie przychodzą róízíczne przygody: Gdy więc ná to rzemieśło nie máią pogody. *KlonWor* 42; Nierobotne íotroítwo [tj. młóđzi gaszkowie]/ tárgáiąc małżeńítwá/ Íák rzemieślá íákiego pátrzy wízeteczeńítwá. *KlonWor* 61.

rzemiosło czego (2): Tákeż w tym słáchetnym rzemieśle pííania/ Nie trzebá dúgiey pracy w tym do rozeznáńia *RejWiz* A8v; Onego kościoła y kláíztoru S. Medárdá był Opátem ábo ítárlzym nieíáki Wárinbergus/ ktory złým rzemieśłem przekłétey częci zábiegáńia/ doítał Bífkupítwá Swefyońského *SkarŻyw* 528.

rzemięsło czyje [w tym: *G sb i pron* (7), *pron poss* (4), *ai poss* (2)] (13): Iednacy tho w prawdzie ludzie bywają/ ktorzy rǎdzi truią y czǎrują/ á tak téz ich rzemięsło w ieden rozdział złącze. *SienLek* 157v; *RejPos* 227, 241v, 331v [2 r.]; ABowiem przypátrz fie iedno tey ordzie [*pochlebców*]/ iákich oni dziwnych sztuk á hánfzlakow w tym swoim rzemięsle używają. *RejZwierc* 50v, A6, 50v; *PaprPan* Cc4; A on [*czart*] wychodząc wyznawał: iżem częsło mym rzemięsłem komorkę Ekwicyuła/ ná powietrzu zawieśzał *SkarŻyw* 211, 73, 74; *CzechEp* 65.

Zwroty: »rzemięsła nauczyć się« (1): Otoż wdy tego rzemięsła á fortylu/ który tę prawdę od fałszu rozeznawa/ náuczyć fie ieden może *Górndworz* Ff3v.

[»rzemięsło robić« (1): Kiernoz [*tj. wieprz*] w ósmi miesiącach poczyna gámrátować á to rzemięsło dobrze robi áże do czterzech lat *Cresc* 1571 566.]

»rzemięsło umieć« (1): Mądrość káznodzieyśka ná tym náleży/ áby rzemięsło to krorym [!] duże łowia/ vmiał. *SkarŻyw* 312.

Wyrażenia: »czarnoksięskie rzemięsło« (1): Skusił go [*Anastazjusza*] potym Czǎrt/ domowe iemu dobre mienie/ y ono oycowśkie Czǎrnoksięskie rzemięsło/ ná pámięć przywodząc *SkarŻyw* 74.

»rzemięsła [*jakiego*] mistrz« (1): [*Kacerze chcą uczyć się Pisma św.*] bez Miśtrzá/ bez wodzá/ álbo więc od inśzego rzemięsła Miśtrzow/ chcą fie go vczyć wykłádác: włáfnie iákoby fie chciał vczyć orác od Málárzá *ReszPrz* 101.

»rzemięsła professyja« (1): w ónych łtronách Włófkich/ dawają iey [*wody leczniczej*] od kwart pułtorá/ [...] ludziám nikáłkǎ w picie nie wpráwiónych: á co rzeczém/ kiedybyfmy iey tyle dáli náłzym/ co tego rzemięsła profesiǎ máią? *Oczko* 19v.

Szeregi: »rzemięsło a fortyl« (1): *Górndworz* Ff3v *cf* »rzemięsła nauczyć się«.

»misterstwo i rzemięsło« (1): [*Król rozmyśla*:] Dam ia temuto ciełli mǎ dziewkę: bo on przes łwe miśterłtwo y rzemięsło może fie z nią dobrze mieć. *HistRzym* 107.

»rzemięsło i (a, albo) nauka« [*szyk* 2:1] (3): *KromRozm II* n4v; Acz we wśzytkich inych [*niż szachy*] náukach/ y rzemięslech/ lepiej prześć miǎrę *Górndworz* M5; ABowiem nie máłz ná nas trudnieyśzego á záplecieńśzego rzemięsła á trudnieyśzey náuki iedno tá/ iákó mamy żywi być. *RejZwierc* 158v.

a) *O płodzeniu dzieci* [*czyje*] (1) : BIłkup po grzywnie kłiężey kazał kłásć od dzieci/ [...] A gdy reyełtr czytano/ wołano iednego/ Ktory miał dwoie dzyeci/ rzemięsła łwoiego *RejFig* Aa5v.

a. *Praca ręczna, wykonywana za pomocą narzędzi, zawód, fach rzemieślnika, też: stanowisko rzemieślnika oraz prawo wykonywania tego zawodu; opus PolAnt, Modrz, JanStat, Cn; officium JanStat; labor Cn* (249) : Rzemieśła niemáłz v Tatarow. *MiechGlab* **5, 23; *ComCrac* 12; *KromRozm I* L2; *BielKom* E4; Rzemyeśnik tak prętko z rzemyęsła fie może zubożyć yáko y zápomoc. *GliczKsiąż* H3v; W rzemyęsle póspolicye gdy ná rzemyęsło ktho dáye łyná/ poleca go dobremu á bygłemu rzemyęśnikowi. *GliczKsiąż* L5v, G6v, G7, G7v [2 r.], G8v, H (20); kthorego [*rzemieślnika sprzeciwiającego się starszym*] potym Ráyce wedle załługi powinni kárác/ y zá wielkością wyłtępku z rzemięsła zrzucić. *GroicPorz* f4v, f4v; Mężowie/ wiećiefz iż z tego rzemięsła [*tj. złotnictwa*] łǎ náłze máiętności. *BibRadz Act* 19/25, *Ex* 31/3, 5; *OrzRozm* Mv, P4v; W mieście [*Nurnberg*] przełózeni łtǎrzy Rzecz pópolitǎ łpráwuiǎ/ á pópolłtwo fie rzemięsły obchodzą żywności łobie łzukáiąc *BielKron*

289, 99, 197, 261, 261v [3 r.], 272, 289; Item Arma, Każdego rzemiosła naczynie. *Mącz* 16b; Artem aliquam tractare, Obierać się w jakim rzemieśle. *Mącz* [460]d, 113c, 202d, 256d, 461c; Owa iako w inych rzemieślnach/ ktho się chce wczyć/ thák y w cnotach/ [...] mistrza mu potrzeba *Górndworz* Ff2v; Wiele jest takich rzemieśln/ które ludźmi szala/ Zwłaszcza co ogniem robią/ Alchimią palą. *BielSat* Cv; Przed wszystkimi Rzemiosły Gárnczarze wygrali/ Bogą stárszego mistrza w swym cechu wybrali. *BielSat* C3, Cv [3 r.]; *BielSpr* b4; *ModrzBaz* 91v; Handwerck. Rzemiosło. Artificium. *Calag* [263]b; Niegdy y krolowie iakie rzemieśln w ręku mieli: dla wchodzenia proznowania *SkarŻyw* 241; ná on głos [Boży] opuścił [Piotr] wszystko/ żonę/ sieci/ rzemieśln *SkarŻyw* 596, 241 [2 r.], 567, 596; *CzechEp* 64 [4 r.], 65 [4 r.]; *BielRozm* 17, 20; *Górnrzm* N2; *GostGosp* 140; *WujNT Act* 18/3, 19/25; *SarnStat* 297, 660; Więc rzemieślna niszczcią/ gdy wszystkie iakmiarz ćwiczenia/ bractwa [...] ná opilstwie są załadzone. *PowodPr* 74; *KlonFlis* E4; *KlonWor* 35.

rzemieśln czego (2): machinalis scientia, Nauka, rzemieśln rozmaitych ruftunków czynienia. *Mącz* 202d; [Św. Piotr] rzemieślnem rybołowienia pożywienia szukał. *SkarŻyw* 595.

rzemieśln czyje [w tym: *pron poss* – „sw(oj)e” (22), *G pron* (8)] (30): *Diar* 80; *GliczKsiąż* G5v, H3; In suo pulvere currere, Obierać się ćwiczyć się w swym rzemieślnie. *Mącz* 331b, 16d, 471c; *SarnUzn* B [2 r.]; *BielSat* Cv, C3; *RejZwierc* L6; Słofarze też swego pilnowali rzemieśln/ to jest/ rohatyny/ strzemioną/ strzały/ wędziła czynili *BielSpr* 9, 9v; *CzechRozm* 235v; *ModrzBaz* 6v, 93v, 107v; *SkarŻyw* 241, 244 [2 r.]; Nie podeymuy się tu dzieła mistrza nie wczony/ Ktorybyś w rzemieśln swoim nie był doświadczony. *KlonŻal* D3; *BielRozm* 17, 20; Snadnie mu [Prometeuszowi] było do łpolnego Wulkanowego/ á Minerwy domu/ w którym oni rzemieślna swe robili wkrásć się *Górnrzm* N2; *Phil* S2 [2 r.]; á było rzemieśln ich robić namioty. *WujNT Act* 18 arg, 3; *SarnStat* 285, 914.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy rzemiosła [w tym: *przymiotnik* + *rzemieśln* (15), *rzemieśln* + *przymiotnik* (3)] (18): *LibMal* 1547/130v, 1550/154v, 155, 156v, 157v [2 r.]; ten [Tubalkaim] napirwey wymyślił rzemieśln kowalskie od żelaza/ y co ku walce należy *BielKron* 4v, 449; Figulina, [...] Zduński wórtat/ też zduńskie rzemieśln. *Mącz* 127b; Lanigena, Rześ/ Rzeźnicze rzemieśln *Mącz* 183d, 139c, 222b, 303b, 433b; [Drukarz do czytelnika o omyłkach:] IZ się to y mądrym/ baczny y ćwiczonym rzemieślna Drukárskiego Mistrzom przygadza *CzechRozm* **7; *KlonŻal* D3; *Calep* 420a; *Phil* S2; [Gdziebyś się który brath Krawieczkiego rzemieślna trafił vporny, albo nieposluszny, [...] ma iść na posłuszeństwo *MetrKor* 1581 129/62v].

W połączeniach szeregowych (7): Przebrakowawszy się [Serwius ludzi]/ obrocił niektóre godnieysze ná sprawy/ niektóre do roley/ niektóre ná rzemieślna/ niektóre ná rycerstwo. *BielKron* 103, 402; *KwiatKsiąż* Cv; Pátrże zaś ná rozliczne kupie/ ná zathrudnione furmánístwa/ ná rozliczne á dziwne rzemieślna *RejZwierc* 70v; *RejPosWstaw* [41³]; *GrabPospR* L4v; Rola/ kupiectwo y rzemieśln. Tymi rzeczami miastá y wsi łtoią. *KlonFlis* A4.

W przeciwstawieniu: »nauka ... rzemieśln« (7): Co lepyey rodzicom jest/ yeśli gdyby syná ná nauki do szkoly dali/ czyli gdyby w rzemieśln. *GliczKsiąż* G5; Yáko thedy żywot wieczny á żywot doczesny myędzy sobą rozni są. Ták nauka ábo nauczony człowiek od rzemieślnika albo od rzemieślna. *GliczKsiąż* G8, G7, G7v [2 r.], G8, H4v.

W porównaniach (5): *GliczKsiąż* H; (marg) Láfká Boża ieft iáko rzemiesło ktorym nierobiący/ nic niema. (–) Bo tá [łaska] ieft iáko rzemiesło zylkowe/ y bárzo pożyteczne *SkarŻyw* 26; CYGANY zdawná ludzie dziwnie rozumieią; Ktorzy/ iákby rzemiesło/ trefnie krásć vmieią. *KlonWor* 6, 72.

Przysłowia: Rzemieśnik o swoim rzemiesle rad mowi. *RejWiz* 147 marg, Dd2; Vmie Miłtrz o swym Rzemiesle powiedzieć *StryjKron* 279.

nic mu [człowiekowi] nye zginye gdy rzemiesło w ręku ma *GliczKsiąż* G6v.

Zwroty: »na rzemiesło, w rzemiesło da(wa)ć; w rzemiesło przykazać« = *oddać kogoś na naukę rzemiosła* [szyk zmienny] (4:2;1): coby lepšie⁸⁰ było/ yelli gdiby fyná ocyec do szkóły vczyć dał/ czyli gdiby do rzemiesłniká w rzemiesło przykazał. *GliczKsiąż* G5v; Lepyey żeby ocyec dał ráczey ná rzemiesło fyná niż ná náuki. *GliczKsiąż* G7v, G5, G7, G8, L5v; *BielKron* 288; [A iefliżeby fie [syn] vczyć niechcyał/ Niechayby wždy czytać pifać vmiał. Tedy go ná iákie Rzemiesło day *WirzbGosp* C].

»(na-, wy-)uczyć się, uczenie się, wyuczony, nauka rzemiosła« = *arte erudiri* *Modrz* [szyk zmienny] (10:3:1:1): Item zeznał yfch myłtrzewy fwemv v kthorego fzyą rzemiosła vczil, vbrane zamfchowe y kabath Barchanowy vkradl *LibMal* 1550/157; gdy fie wyuczy [syn] rzemiesłá/ wlfedzye mieyfce będye myal *GliczKsiąż* G6v; Percipere artem, Náuczyć fie rzemiesłá. *Mącz* 36d, 458d; *BielSat* C3; Powiedáią/ że fie w Turcech ták zachowuie/ iż wfzytcy w obec ludzie/ chocia też y bogáci/ [...] bywáią wyuczeni rzemioslá iákiego ręcznego *ModrzBaz* 13; *SkarŻyw* A3, 74, 452; *CzechEp* 64; *BielRozm* 20; *Phil* S2; á nád to niektórzy [synowie] pod bárwą vczenia fie rzemiesł od rodziców odchodzą *SarnStat* 200 [idem (2)] 660, 919.

»rzemiesło robić« = *artem exercere* *Modrz*, *JanStat*; *artis opera facere* *Modrz*; *officium gerere* *JanStat* [szyk zmienny] (20): W miáftách też obyczay ten vrodził fye/ iż Bękartowye rzemiesłá nye mogą robić *GliczKsiąż* B4v; [Przysięgamy] Rzemiesłá náfze fprawnie robić *GroicPorz* g, f4v; Gdy chłop lożny przydzie do miáfta á nie vrządzi fie álbo nierobi rzemiesłá do trzeciego dnia/ táki przes vrząd mieyfki ma być poiman *UstPraw* D; *BielKron* 449; Połpolicie fie to zachowuie/ iż ktorzyby rzemieśnik zábił pfá/ ten rzemioslá muśi przeftać robić/ [...] á kto zábiye człowieká/ ten mieyfca fwego nietráci *ModrzBaz* 6v, 46v, 91v, 107v; Pąn [!] Iezus robił z Iozephem rzemiesło iego. *SkarŻyw* 244 marg, 244; *CzechEp* 65 [2 r.]; *GórnRozm* B3v, N2; *WujNT* Act 18 arg; *SarnStat* 237, 920; [Udający kalekę] Obwiia ręce/ nogi/ chocia go nie bolą: Mogąc rzemiesło robić/ mogąc orác rolą. *KlonWor* 50.

»rzemiosłem robić, robiący« (1:1): rzemiesło vmieć/ á rzemiesłem nie robić/ vboftwá y głodu ieft przyczyną. *SkarŻyw* 26, 26 marg.

»rzemiesła uczyć« [szyk zmienny] (2): Mamy ludzie/ ktorzy wfzelákich náuk y rzemiesł vczą *GórnRozm* Fv; Sáma namędrfza miłtrzyni náturá/ Vczy rzemiesłá dowćipnego gburá *KlonFlis* E.

»rzemiesło umieć« = *artem callere* *Modrz* [szyk zmienny] (9): [Według Mahometa chrześcijanie:] żadney fprawy woienney niemáią/ áni rzemiesł vmieią *BielKron* 255; Callet hoc artificium, Vmie to rzemiesło dobrze. *Mącz* 32a; *ModrzBaz* 13; *SkarŻyw* 26, 98; *CzechEp* 64, 65, 66; *KlonFlis* A2.

Wyrażenia: »cech rzemiesła« (1): to wiecey fzkodzić może/ gdy by fie kto zá tákiego vdawał/ iż do cechu rzemiesłá ktore⁸⁰ należy/ y znák ná łobie rzemiesłá ktorego nośi: á rzemiesłá one⁸⁰ nieumie/ áni go robi. *CzechEp* 65.

»[jakiego] rzemieślnika mistrza« (2): *CzechRozm* **7; Wiele widzę obiecuiefz mistrzu Stámieckiego [= *kamieniarskiego*] Rzemieślni/ coś teraz przyfzedł z kráiu Niemieckiego. *KlonŻal* D3.

»rzemieślnik ręczny« = *ars manuaria* *Modrz* [szyk 4:4] (8): Rzemieślni te ręczne nigdy długo trwáć á fnámi myślkáć nye mogą. [...] Náuka zálie y po fáme y fmyerći trwa *GliczKsiqz* H3v; Artes vulgares quae vulgo mechanicae dicuntur, Ręczne rzemieślni. *Mqcz* 511c, 191a; Ale náłzym dworzánom/ nietylko ręczne rzemiosłá/ ále y wolne náuki vmieć/ zda lie być rzecz bárzo chłopłka. *ModrzBaz* 13, 13; *SkarŻyw* 507; A wśákże iednák iż miedzy rzemieślni ręcznymi/ fá iedne gnuśne/ [...] Przetoż náłzych wiekow fzláchćicowi Polłkiemu/ zákazáne fá. *KlonFlis* A2v, A2.

»rzemieślnik [jakiego] rzemieślnika« = *artifex artis* *Vulg* (3): [Mówi Bóg:] Tákim gwałtem vpádnie Bábilon miáło ono wielkie/ [...] á żadny rzemieślnik iákiegożkolwiek rzemiosłá nie będzie w tobie [Babilonie] iuż nigdy nálezion *RejAp* 153v; tám też [przy stacjonującym wojsku] fá rzemieślnicy wśelkiego rzemiosłá *BielSpr* 53v; *WujNT Apoc* 18/22.

»[jakiego] rzemiosła towarzysz« = *człowiek parający się rzemiosłem, przedstawiciel cechu* (6): Powyada yłch s Thomkyem ze mroczy rodem Barwyerłkyego rzemiosła thowarziłchem fuknya y fchabłyá wkofzczyenye, kathowi Marczinovi yuśch dawno vkradli przed 10 lyath *LibMal* 1547/130v; [Maciej z Giczyna zeznał:] Ifch wádruyácz Zmatiffem czireyczykem garnczarłkiego rzemiosła thowarziłchem kthori thu tha fzyedzi, spruż do czech, the kradzyezi fnym poczinał *LibMal* 1550/157v, 1550/154v, 155, 156v, 157v.

»warstatne rzemieślnik« (1): *Manuarius*, Ręczny. Ut artificium manuarium alias Mechanicum, Warstatne rzemieślnik. *Mqcz* 209b.

Szeregi: »gospodarstwo i rzemiosło« (1): Ty Chamie orz rolá/ y infzym Gośpodárłtwom/ y Rzemiosłom przyłtoyne potrzeby odpráwuy *StryjKron* 6.

»rzemiosło a kupiectwo« (1): Wállis Nagolth tá kráiná ma miáłtá/ zamki/ kłáftory/ y Grábłtwa/ żywności dobre z rzemiosł á z kupiectwá. *BielKron* 287v. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»(albo) nauka, (a, i, a(l)bo, także) rzemieślnik« = *studia aut literarum aut artificiorum* *JanStat* [szyk 21:2] (23): Gdy fynow kilká iefł v oycá/ tedy ieden z nich może iść ná náukę álbo na rzemiosło *UstPraw* F2v; *OrzRozm* A2v; *BielKron* 9, 288; Ad artem et praecepta revocare, Doświádczić á skołztowáć nauki á rzemiosłá fwego. *Mqcz* 16d, 202d, 303b, 432c, 453b; *GórńDworz* Z; niech go wpráwiá [rodzice syna] w tákowe náuki ábo rzemiosłá [ad eas artes]/ do ktorychby ie przyrodzenie ciágnęło: áby tákich náuk ábo rzemiosł pirwłze zápráwowanie poznáwáć y miłowáć poczynáł *ModrzBaz* 11v, 13; [Merkuriusz] fpytał Iowifzá/ iákimby fpořobem wtyd y fpráwiedliwość ludziom rozdáć miáł/ iefli ták iáko náuki/ ábo rzemiosłá *GórńRozm* N2v, Fv, N3; *OrzJan* 63; A ták wftáwiamy: iż tylko ieden fyn ze wśi od oycá ma odéydz ná fłużbę/ á zwláfczá ná náukę fzkolná/ álbo ná rzemiosło *SarnStat* 200, 659, 660 [2 r.], 919; *KlonFlis* A2. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r., w przeciwstawieniu 7 r.]

»rzemieślnik albo robotnik« [szyk 1:1] (2): *FalZioł* V 51; A iefliby ony dobrá były z iego [zmarłego] oyczyny/ [...] álbo robotá iego wláfná álbo Rzemieślnem nábyte: tedy ná przyiáciele przypadáią. *GroicPorz* gg.

»rzemieśło i służba« = *artificium vel (aut) servitium JanStat* [szyk 3:3] (6): A gdy będzie który [chłop] miał odéydz/ ma dozwoleńie wziąć y lift świadeczny od Pánów mieyfc/ iáko ieft wypuśczoney/ áby fzedł ná rzemieśło y ná służbę. *SarnStat* 200; CHłopi tułaiący fie/ którzy do trzeciého dnia po przyfzciu fwym do miaft y miáfteczek w służbę y w rzemieśło fie nie oddádzą/ chcemy y vftáwiámy/ áby przez vrząd mieyfkí byli imáni y zátrzymáni *SarnStat* 520, 520, 521, 660, 919.

»warstat i rzemiosło« = *officina et ars Modrz* (2): *Mącz* 127b; niektorzy wárfátaty y rzemioslá fwe opuściwfy/ draby zoftawáią dla leniřtwá *ModrzBaz* 107v.

Jako ostatni człón we współrzędnym połączeniu wielocłónowym: »i insze rzemieśło« (1): To tylko wiem/ iż gdyby ták cí/ o ktorých fię rzekło/ iáko y infzy/ w żywoćie y w náuce cále y prawdźiwie chriftá páná (czego nie tufzę) náśládowáli: [...] tedyby im kowálřtwo/ cieřielřtwo/ tákże y żadne infze vcźciwe rzemieśło/ nic nie řzkodźiło. *CzechEp* 65.

W przen (1) :

Wyrażenie: »rzemiosł mistrz« (1): bo vcźciwe vbořtwo po wfzřtkim řwięcie nalepiey miařta rządzí á řprawuie, ggyż [!] ono ieft wfzřtkich rzemiosł miřtr *BielŻyw* 93.

Przen (3) : *RejZwierc* 194v; Tám [złodziej] łupi zamki pługi/ y wozowe kołá: A tu tego rzemieřlá napřednieyřa řkołá. *KlonWor* 34.

rzemieśło czyje (1): [do řwiata:] A kiedy iuż čás przydzie mego záwołania [tj. řmierci]/ Dařz mi kwit poćciwego ná wfzem záchowánia. Bych beřpiecznie wędrował do rzemieřlá řwego/ A tám okazał řztuki wárfátu řwoiego *RejZwierc* 271v.

a. *Cech, stowarzyszenie rzemieřlników wykonujących dany zawód* (14) : Bo tho ieft rzecz wiadoma, yřz my [rzeřnicy] řługam nářim więcei wierzicz muřime, niřz ynřře Rzemiořlá. *ListRzeř w.* 13; Bo żaden czeładnik niema bycz od rzemieřlá odrzuczón *ListRzeř w.* 32, w. 29, 30, 31; [Vchwaliaią gđybij ktorzy zbraciei poczał sobie robicz, rzemiořłowi dořicz vcźynil ř Miřtrzówřkie przeprowił tedy do roku ř řzeřczi niedziel ma řię ozenicz *MetrKor* 1578 117/444].

rzemieśło czyje (3): Na ktori porządek y postanowienie nářego Rzemiořlá, [...] siednocziliřmi řie y na tho zwolili. *ListRzeř w.* 49, w. 6 [2 r.].

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy rzemiosła [zawsze rzemieśło + przymiotnik] (4): My iáko Rzemieřło Rzeřnicze w řliásku, [...] siednocziliřmi řie y na tho [tj. na karanie złych rzemieřlników] zwolili. *ListRzeř w.* 50, w. 2, 24, 54.

Wyrażenia: »czeladnik rzemiosła« (1): *ListRzeř w.* 24 cf »towarzysz rzemiosła«.

»starszy rzemiosła« = *mistrz* (2): Bo ieffi w mieřćiech káźde rzemiosło ma řwoię řtárfze/ dáleko więcey małżeńřtwam mieć przyřtoi *ModrzBaz* 32v; [Wezwano] Láwników/ y řtárfzych rzemiořł miařt onych/ [...] áby tym lepięy obyczay/ formę y cénę rzemieřlników rzeczy/ które máią byđż czynioné/ pořtánówić mogli *SarnStat* 270.

»towarzysz rzemiosła« (1): Thak yřz kořdzi thowarziřř albo czeladnik Rzemieřlá Rzeřniczego, ktori od ynáđ przywandruie, ma řie przodkiem řistem Cechowim wiwieřcz. *ListRzeř w.* 24.

b. *O sztuce rycerskiej* (43) : CI [Gnojeńscy] záwřždy Rycerřkiego/ řtanu żyywáli/ Y zacni w tym rzemieřle/ ludzye z nich bywáli. *RejZwierc* 63, 92; *GórnDworz* D6v; [Nastała] inna Náuká w Rzemiořlech chyřřřa/ řřkodliwřřa/ ogromnieyřřa/ okrutnieyřřa/ niř pierwřze mářhiny/ to ieft/

Sprawa Pułzkárska *BielSpr* 62; *PaprPan* D2v, Z4, Aa3; *Górnrzm* Mv; *VotSzl* C2v; Pod rzemieślnem na te[n] czas zamykam y żołnierstwo/ gdyż y [lege: ji] Lacinnicy [a]rtem militare zową. *KlonFlis* A4.

W przeciwstawieniu: »nauka ... rzemieślno« (3): zgoła ia przyjmuję za dekret/ [...] że nie nauka/ ale rycerskie rzemieślno ma przodek *Górnrzm* G7v, G7v, G8.

Zwroty: »parać się, bawić się, pętać się rzemieślnem« [szyk zmienny] (2:1:1): Kmieca to rzecz na on czas patrzeć roley była/ A Slachta nie rycerskim rzemieślnem bawiła. *KochSat* A2v; kto nie rycerskim rzemieślnem pęta/ potrzebą aby tak wiele rozumem robił/ iako y ciąłem. *Górnrzm* G7v; Iakoż mnie nie bardo podoba pacholek mlodi/ zwłaszcza ten/ co nie para rycerskim rzemieślnem *Górnrzm* K4, Kk6v.

»robić rzemieślno« (1): Nie folgował [nauczyciel] zacności tak miłego płodu. Skąd sławę y pożytek ma s ciebie to państwo/ [...]. A robiąc s twych mlodych lat ięszcze tho rzemieślno/ Ktore cie po wżem świecie tak dawno rozniósł/ [...] *PaprPan* A4.

»umieć rzemieślno« (1): przywiodłbych y ktemu siła przykładow/ iako oni wielczy Hetmani starzy/ mało mieli na tym/ iż vmieli Rycerskie rzemieślno doskonale/ ale chcieli być ktemu y wżonemi *Górnrzm* G3v.

Wyrażenia: »professja rzemieślna« (1): A tak Dworzánin náłz mimo główne swoie zawołanie/ á professją rycerskiego rzemieślna/ iefli nie w czym czuć godnym będzie/ niechayże tego vmie wżyć *Górnrzm* N3v.

»rycerskie rzemieślno« [szyk 24:6] (30): *KochSat* A2v; A Rycerskie Rzemieślno którym Polka stała/ [...] Staniało między ludźmi *KochZg* A3v; Gdy nie Dworzánin moy zacnie/ y tak szczęśliwie iako nie powiedział vrodzi/ zakon/ á zawołanie iego/ ábo (iako dziś mówią) professja/ niechcąc aby była ina/ iedno Rycerskie rzemieślno *Górnrzm* D5; A tak ten moj Dworzánin im ćwiczeńszy będzie w thym rzemieślnie Rycerskim/ thym będzie więtszy części/ á chwały godzien. *Górnrzm* D5v; [Błędzq ci] ktorzy powiedaią/ iż nauka wodzi/ do Rycerskiego rzemieślna. *Górnrzm* G4; [Pan Kryski powiedział:] iż główne zawołanie Dworzáninowe być ma/ Rycerskie rzemieślno *Górnrzm* I6, C7, E3, G3v, G7 [4 r.], G7v [2 r.] (21); Rzymianie gdyby byli Miastá Rzymu nie założyli/ [...] y nie kocháli się tak bardo/ iako się kocháli w rycerskim rzemieślnie/ nigdyby byli do takiej władzey nie przysli. *Górnrzm* L4v, H2v; *SkarKaz* 421a; Ale chcemyli mieć ludzie pochopniejszy do służby Rzeczyposp: y obrony oyczyzny/ w rzemieślnie Rycerskim *VotSzl* Cv, C3, E4v; *CzahTr* F4.

Szereg: »nauka z rzemieślnem« (1): dla tegoż chcę/ aby te obiedwie rzeczy pospołu spięte/ nauka z Rycerskim rzemieślnem/ [...] náidowały nie w mym dworzáninie. *Górnrzm* G8.

2. Wytwór, dzieło, rzecz zrobiona, efekt pracy rzemieślnika lub artysty (5) : *GliczKsiąż* H2; S tey nauki Alchimiey iednak wiele rzemieśln inżych powstało światu potrzebnych/ iako iest szkło/ ktore z ognia niezagázonego á s popiołu spráwuią. *BielKron* 26v.

W połączeniu szeregowym (1): W Portugáliey kupiectwa bogate [...] we Francyey mordi wprowadzie poki nie Bog nie zmiuie/ ale przed tym od zlotá/ od srebrá/ od háwtow/ od drukow/ y wymysłnych rzemieśln/ wżytko świetno/ wżytko kóztownie *GostGospSieb* +4.

Jako ostatni człon we współrzednym połączeniu wieloczłonowym: »i inne rzemieślna« (1): Stoi tak w piśmie/ że gdy nie yął świat płowác/ [...] wthen czas dopiro nie rozmaite rzeczy według postępk

íwyátá íámego wynarzály. Ták walki y bronye ku walce/ yáko y iníse rzemięíłá dla roíkoíínego žycya.
GliczKsiąż H2.

Przen: O ludziach pojmovanych jako dzieío Boga [czyje] (1) : nigdzież znacźnieyíže y ozdobnieyíže rzemięío iego [tj. Boga] nie ieít/ íáko ná íwiętych y wybránych SkarŻyw A3.

Synonimy: 1.a. praca, robota; a. bractwo, cech; 2. dzieío, robota.

ECB